

Friedrich-Ebert-Stiftung, împreună cu Asociația pentru Politică Externă, vă propune un Newsletter pe subiecte de politică externă și integrare europeană a Republicii Moldova. Newsletter-ul este parte a proiectului comun „Dialoguri de politică externă”.

foreign policy association
APE
asociația pentru politică externă

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

NEWSLETTER

BULETIN LUNAR • AUGUST 2024 • NR.8 (222)

Sinteze și Dezbateri de Politică Externă

Newsletter-ul este realizat de Mădălin Necșuțu, redactor-coordonator

TEMELE EDIȚIEI:

- 1.** Cristina Ciubotaru, expert anti-corupție: Problema vettingului din justitie - nu este independent de politic și nu inspira încredere
- 2.** Mădălin Necșuțu, jurnalist TVR Moldova și Balkan Insight: De ce este necesară schimbarea paradigmei: de la clemență politică, la efort real de integrare în UE?
- 3.** Nadine Gogu, directoarea CJI: Oligarhii încă mai sunt prezenți pe online, dar nu sunt atât de vizibili pe televiziunile clasice
- 4.** Stas Madan, analist Expert-Grup: Noi reușim să elaborăm o viziune destul de bună, însă, din păcate, când ajungem la implementare, avem o capacitate administrativă limitată

Știri pe scurt:

Ambasada Republicii Moldova la Moscova a transmis, pe 23 august, către Ministerul rus al Afacerilor Externe, o notă în care a cerut informații despre cetățeanul moldovean care se pretinde că ar fi agent al serviciilor speciale ucrainene și care a fost reținut în orașul Kerchi din Crimeea de Serviciul Federal de Securitate al Rusiei (FSB). „Dacă se va confirma că este vorba despre un cetățean al Republicii Moldova, în conformitate cu legislația internațională, reprezentanța noastră diplomatică îi va oferi toată asistența consulară necesară”, a precizat Ministerul Afacerilor Externe de la Chișinău. Potrivit agenției de știri ruse Ria Novosti, care citează FSB, cetățeanul Republicii Moldova, născut în 1992, a fost anterior condamnat pentru furt pe teritoriul Ucrainei. În aprilie 2024, bărbatul, prin intermediul internetului, a cooperat cu un reprezentant al serviciilor speciale ucrainene, la instrucțiunile căruia colecta și expedia fotografii și materiale video cu privire la amplasarea tehnicii militare a Federației Ruse și a pozițiilor de apărare aeriană, precum și cu obiectele de infrastructură de transport și energetică ale Crimeii.

Oportunitatea realizării unor proiecte comune pentru stimularea dezvoltării sectorului de turism, au fost discutate la întrevvedere prim-ministrului Dorin Recean cu primarii români, membrii Asociației Naționale a Stațiilor Balneare și Balneoclimatice din România de pe 23 august. Șeful Executivului a accentuat importanța parteneriatelor stabilite dintre autoritățile locale din cele două țări, menționând că experiența părții române în dezvoltarea comunităților după modelul european este una valoroasă pentru Republica Moldova, potrivit unui comunicat de presă emis de Executiv. „În efortul de a construi Europa la noi acasă, avem nevoie de suportul partenerilor noștri, de bunele practici și îndrumări în procesul de absorbție a fondurilor europene. Suntem pregătiți să fortificăm parteneriatul moldo-român în toate domeniile cheie - sectorul energetic, infrastructura rutieră a țărilor noastre - și să intensificăm colaborarea pentru a dezvolta în comun și sectorul turismului”, a spus premierul Dorin Recean. În cadrul întâlnirii, s-a vorbit și despre turismul de litoral și cel balnear, și a fost examinată posibilitatea de extindere în Republica Moldova a programului de tichete de vacanță din România.

Curtea Constituțională a respins pe 22 august cererea deputaților Partidului Socialiștilor (PSRM) de a suspenda acțiunea modificărilor adoptate de Parlament pe 25 iulie la Legea privind administrarea și deținatizarea proprietății publice. Autorii sesizării sunt deputații Blocului Comuniștilor și Socialiștilor, Vlad Batrîncea, Petru Burduja și Grigore Novac. Aceștia i-au solicitat Curții să verifice constituționalitatea legii pentru modificarea anexei la Legea privind administrarea și deținatizarea proprietății publice. Totodată, aceștia i-au solicitat Curții să suspende acțiunea legii contestate, justificându-și cerința prin riscul producerii unor consecințe negative iminente ca urmare a transmiterii în locațiune a spațiilor comerciale din edificiul Aeroportului Chișinău, aflat în gestiunea întreprinderii de stat „Aeroportul Internațional Chișinău”.

Progrese și rezultate medii: Moldova implementează modest recomandările UE

Sediul Comisiei Europene de la Bruxelles.
Foto: pagina de Facebook a Comisiei Europene

Republica Moldova se află nu numai în fața unei oportunități de apropiere de UE, dar și în fața unui examen. Calitatea de a redeveni „elevul silitor” al clasei nu trebuie să se manifeste doar la capitolul voință politică, ci și acțiuni concrete pe

care instituțiile statului ar trebui să le întreprindă cu celeritate pe acest drum al integrării europene.

Drumul spre UE nu trebuie privit doar ca pe o călătorie, ci mai degrabă ca pe un proces laborios, ce necesită concentrare

maximă și extrem de multă muncă, fără prea multe momente de respiro sau de bucurii intermediare. Este nevoie de o mentalitate corporatistă de creștere a cifrelor și mai puține momente festive. Cifrele și constatările celui

► mai nou [raport](#) de monitorizare independentă a vitezei cu care Republica Moldova implementează recomandările UE nu sunt rele, dar nici îmbucurătoare.

Dar timpul este esența aici. Tocmai din această cauză concluziile raportului este că Republica Moldova trebuie să accelereze și să aprofundeze procesul de integrare europeană pe cele mai importante capitole, de la care UE nu face rabat, ale clusterului „Valori fundamentale”. Acesta este grupul de

capitole care deschide și va închide negocierile pentru aderarea UE la finalul procesului.

Este esențial ca Republica Moldova să depună eforturi considerabile pe domenii precum justiția, securitatea, lupta cu corupția sau economia. Le-am enumerat doar pe acestea, deoarece ele sunt interconectate într-o simbioză perfectă. Fără un sistem care este bazat pe domnia legii, iar corupția este redusă la un grad mic, dar și fără apărare și securitate militară, niciun investitor

străin nu-și va risca banii într-un stat care nu asigură aceste condiții. Iar Republica Moldova are nevoie de bani și de investitori străini ca de aer, în marea lor parte a loc occidental din zona spre care tinde Chișinăul.

Așadar, Republica Moldova trebuie să facă tot ce îi stă în putință, rapid și fără echivoc, pentru a crea alinia aceste sectoare rapid la cerințele UE. Nu atât pentru a le bifa în fața Bruxelles-ului, cât pentru ea însăși.

Mădălin Necșuțu

Problema vettingului din justitie - nu este independent de politic si nu inspira încredere

Experta în domeniul anticorupție, **avocata Cristina Ciubotaru**, ne-a vorbit pe larg despre reforma în domeniul justiției și a explicat pentru buletinul de politică externă al FES/APE care este cursul reformei juridice. De asemenea, am vorbit și despre cum evaluează UE progresele Moldovei în materie de justiție, dar și ce se întâmplă în interiorul sistemului judiciar în rândul magistraților și al instituțiilor desemnate să lupte cu fenomenul răspândit al corupției. Vă invităm să citiți pe larg interviul nostru în rândurile de mai jos:

■ În ce grad vedeți Dvs. că Republica Moldova implementează recomandările Comisiei Europene conform ultimului raport din toamna anului 2023? Sunt respectate cerințele UE sau nu? Ce credeți despre evaluarea realizată recent de către societatea civilă?

■ Aprecierile Comisiei Europene ale reformei justiției sunt mai degrabă politice decât realiste. CE este un organ politic care și-a exprimat în repetate

rânduri susținerea pentru actuala guvernare. Probabil că există și o miză electorală în „a vedea” succese în reformarea justiției, care este de departe cea mai importantă reformă care ne-a fost promisă. De asta cred că oricât de modeste ar fi progresele,

concluzia Bruxelles-ului este și, probabil, va continua să fie, că Moldova este o istorie de succes, că este țara care se apropie cu pași mari de integrarea europeană.

Aceste aprecieri ale CE seamănă izbitor

de mult cu aprecierile sale de acum 10-12 ani, când Moldova era supranumită „elevul model al Parteneriatului Estic”, iar susținerea UE pentru Maia Sandu – cu cea a liderului PLDM, ex-premierului Vlad Filat. În anul 2019 aprecierile excesive ale UE pentru „elevul model” însă nu au livrat victorie electorală PLDM, iar la alegerile parlamentare anticipate din 2021 nici unul dintre foștii parteneri de alianță pentru integrare europeană ai PLDM nu au mai trecut pragul electoral.

Nu zic că istoria se poate repeta. Și totuși, dacă scorul electoral nu va permite partidului de guvernare să se mențină la putere sau dacă în viitor el va trebui să împartă puterea cu alții, ar fi bine să se înțeleagă că nu doar chimia dintre CE cu politicienii contează în procesul de integrare europeană. Cetățenii Republicii Moldova la fel sunt importanți. Iar unii dintre ei își doresc integrarea europeană dincolo de politică și de preferințele CE la Chișinău.

Eșecurile guvernării văzute de aproape nu se transformă alchimic în succese, prin afirmarea de către CE că de la distanță ele se văd ca succese. Eșecurile continuă să fie eșecuri, doar că aprecierea lor pozitivă de către CE descumpănește o parte din electorat, care ajung să spună: „eu susțin integrarea europeană, dar dacă Europa înseamnă asta și asta, atunci nu mai vreau în așa Europă”. Constatarea de către UE a realizărilor care nu există descurajează o parte din electoratul pro-european. Iar dezamăgirea chiar și a 10-15% din el poate deturna vectorul proeuropean majoritar.

Revenind la progresele reformei justiției de astăzi, dincolo de raționamentele politice, cred că o altă explicație a evaluărilor exagerat de optimiste sunt rapoartele alternative ale societății civile. Ultimul raport la care vă referiți nu este o excepție. Atunci când va ajunge să confrunte rapoartele oficiale prezentate de către autorități cu aceste rapoarte alternative ale societății civile,

CE va vedea negreșit un progres dincolo de realitățile care au loc în Republica Moldova.

Problema evaluărilor CE este lipsa unui „fact-checking” veritabil [verificare aprofundată - n.r.] privind ceea ce se întâmplă cu adevărat la Chișinău. UE vede doar ceea ce primește în scris, pe hârtie. Iar principalele surse de informare sunt două feluri de rapoarte: rapoartele oficiale ale autorităților și rapoartele alternative celor guvernamentale, așa numitele „shadow reports” [rapoarte din umbră – n.r.] care sunt pregătite de societatea civilă. Ideea de bază este că o confruntare a celor două tipuri de rapoarte ar trebui să permită UE să facă niște concluzii echilibrate. Altfel spus, rapoartele alternative este principalul „fact-checking” aplicat de UE.

Problema însă este că organizațiile din societatea civilă, cel puțin cele din sectorul justiției, care întocmesc și transmit asemenea rapoarte alternative au o apropiere din ce în ce mai mare de guvernare. Astfel, rapoartele lor alternative nu mai sunt chiar atât de alternative și doar confirmă în mare parte constatările oficiale. În cadrul prezentării publice a raportului alternativ am propus ca în el să fie reflectate mai multe probleme bine-cunoscute din procesele de reformare a justiției și a luptei anticorupție, dar nu au ținut cont. Și nici nu mă mai miră acest lucru.

Membrii unor organizații ale societății civile se regăsesc în foarte multe structuri de stat, pe lângă Președinție, Guvern, Parlament, Consiliul Suprem de Securitate, tot felul de comisii create în sectorul justiției: pentru selecție, concurs, evaluare, vetting, pre-vetting etc. Aceleași organizații și aceleași persoane administrează procese și monitorizează cum ele sunt administrate. Exponenții unor organizații sunt omniprezenți în structurile de stat. Ei continuă să-și atribuie titlatura de reprezentanți ai organizațiilor

neguvernamentale, chiar dacă nu prea mai sunt percepuți ca atare.

Cu tot respectul, dar aceste organizații sunt mai degrabă extensii ale guvernării în sectorul considerat neguvernamental. Tot ele beneficiază prioritar de susținerea financiară a UE. Iar UE, practic, plătește să fie indusă astfel în eroare sau, cel puțin, să nu i se spună tot adevărul.

Astfel, optica guvernării ajunge să fie susținută prin rapoartele alternative ale acestor organizații. La fel ca oricare altă guvernare, și aceasta tinde să-și exagereze realizările. Și e firesc ca organizațiile neguvernamentale pro-guvernamentale să nu contrazică guvernarea.

Evaluarea extraordinară a magistraților

■ **Cum evalueți derularea proceselor de pre-vetting și vetting? Sunt rezultatele cele scontate de către autorități și cum apreciați viteza cu care se mișcă lucrurile?**

■ Eu nu am cea mai bună părere despre procesele de vetting și pre-vetting. Le-am urmărit îndeaproape de la bun început, de la primele documente de concept ale Ministerului Justiției, proiectele de legi, opiniile Comisiei de la Veneția. Acum urmăresc cum s-au materializat ele în activitatea comisiilor de evaluare extraordinară.

Mă întristează că o idee de promovare a integrității, concept la care țin foarte mult, a degenerat în ceea ce astăzi a ajuns să fie vettingul și pre-vettingul: politizare a justiției. Ba chiar cred că sunt cele mai eficiente instrumente de politizare a justiției pe care le-am văzut vreodată, în pofida consecințelor nefaste pentru justițiabili.

Referitor la viteza reformei, există o [analiză](#) interesantă pe pagina web a

Coaliției Convenției ONU împotriva Corupției publicate anul trecut, în care viteza și investițiile umane și financiare făcute în Comisia Pre-Vetting din Moldova sunt comparate cu investițiile similare pentru vetting-ul internațional al candidaților pentru a fi numiți judecători la Curtea Anticorupție a Ucrainei și pentru șefia Biroului Național Anticorupție a Ucrainei. Autorul a estimat că în Moldova a durat de 3-7 ori mai mult timp pentru a evalua de 4 ori mai puțini candidați decât în Ucraina. În final, raportat la resursele financiare și umane, s-a constatat că în Moldova, Comisia Pre-Vetting a cheltuit de 7-10 ori mai multe zile/persoane decât în Ucraina. Având în vedere că mandatul Comisiei Pre-Vetting a continuat după publicarea articolului până în prezent, investițiile finale în zile/ persoane ar putea să fie cu mult mai mare decât cele estimate anul trecut.

■ Cum vedeți procesul de vetting în cazul judecătorilor de la Curtea de Apel? Jumătate au demisionat înainte de acest proces și câți estimați, din cei circa 20 de judecători, că vor trece de acest test, deoarece presa a semnalat deja anterior probleme de integritate destul de mari la unii dintre ei? Și cum stau lucrurile la CSJ în acest sens?

■ Înainte de vetting-ul la Curtea de Apel a început cel de la Curtea Supremă de Justiție, de unde au plecat mai toți judecătorii. Ei au declarat atunci că nu au încredere în acest mecanism. Exact înainte de a demisiona, magistrații Curții Supreme au examinat contestațiile candidaților care nu au trecut pre-vettingul pentru a fi aleși în Consiliul Suprem al Magistraturii (CSM) și în Consiliul Superior al Procurorilor. Deci, judecătorii Curții practice au ținut în mâini dosarele de evaluare și au reușit să înțeleagă practicile aplicate în procesul de pre-vetting. Ei au anulat toate deciziile Comisiei Pre-vetting.

Același lucru l-au spus inițial și judecătorii de la Curtea de Apel, că nu ar avea încredere în proces.

Mie personal mi-a atras atenția un episod în care premierul Dorin Recean a arătat cu degetul la trei magistrate, care au emis soluții care l-au nemulțumit. Premierul le-a amenințat public că nu vor trece evaluarea. La început de vetting toate trei au demisionat. Nu mă miră că au făcut-o.

Sunt foarte departe de gândul că judecătoarele și-au prezentat demisia pentru că ar fi fost corupte sau pentru că nu și-ar fi putut justifica averile. Acum sunt sigură că nu integritatea determină pe unii să rămână în sistem și nu corupția îi face pe alții să-și prezinte demisia la început de vetting.

Nu este normal ca figurile politice din stat precum premierul, speaker-ul Parlamentului, deputații sau președintele țării să arate cu degetul la diferiți judecători și procurori, să afirme că ei ar trebui „evaluați la sânge” sau că „ei nu o să treacă evaluarea”. Pe 1 iunie 2024 la Paris, MEDEL [Asociația Magistraților Europeni pentru Libertate și Democrație] a adoptat și o declarație în acest sens prin care a condamnat atacurile politice asupra justiției din Moldova din partea executivului și legislativului, considerând că astfel sunt periclitare echilibrul constituțional și statul de drept.

Când politicienii fac promisiuni cu privire la rezultatul unei verificări care încă nu a avut loc, din numele unor comisii care se pretind independente, înțeleg foarte bine de ce judecătorii nu au încredere în acest proces de vetting. Oricine în locul lor nu ar avea. Personal, cred că este un instrument inteligent care face justiția să fie loială politic.

La Curtea de apel constat că nu multă lume arde de nerăbdare să fie promovată în locul judecătorilor care au plecat. Pentru că asta ar însemna să treacă același vetting. Și chiar dacă ar exista și probleme de corupție, nu zic că nu există, dar cea mai gravă problemă a

vetting-ului este că nu este independent de politic și nu inspiră încredere.

■ Ar trebui să existe un suflu nou în procuratură, odată cu alegerea unui nou Procuror General?

■ Eu nu știu cât de nou este procurorul general Ion Munteanu. El a mai fost procuror general interimar în ultimii doi ani. Schimbări drastice în Procuratură nu s-au întâmplat. Lucrurile sunt cam așa cum au fost și în ultima perioadă.

Domnul Muntean a zis anterior că nu își poate asuma lucruri pe care doar un procuror general cu un mandat deplin și le-ar putea asuma. Asemenea temeri nu sunt noi și nu dânsul a vorbit pentru prima dată despre ele.

Dacă e să privim din perspectiva interimatelor, procuraturile specializate anti-corupție și anti-crimă organizată din Republica Moldova au activat perioade îndelungate în situații de interimat. Nu ni se trage de la actuala guvernare, e o găselniță cu mult mai veche. Probabil, puterile politice aveau motivele lor să fie precaute, ca nu care cumva să se declanșeze lupte împotriva corupției și a criminalității organizate. E simplu să scoți din ecuație un interimar care devine incomod, spre deosebire de un șef de procuratură care are garanții pentru un mandat de cinci sau de șapte ani.

Pe timpul acestei guvernări s-a dovedit că unele interimate în sistemul justiției pot dura aproape cât un mandat sau chiar și mai mult. Și atunci, îi dau dreptate procurorului general Ion Munteanu, interimatul este o modalitate de a ține șeful unei procuraturi în nesiguranță, în incertitudine, nu îi permite să își manifeste plenar potențialul managerial, iar pe procurorii subordonați interimarului – potențialul procesual. Procurorii sunt forțați astfel să fie comozi, să nu creeze probleme

celor de care depinde numirea ulterioară în funcție al șefului pentru un mandat deplin.

Dacă un procuror general interimar devine procuror general cu mandat deplin, este oare aceasta o garanție că lucrurile se vor schimba în procuratură? Sau vorbește doar despre faptul că interimatul a fost un termen de încercare? Un fel de a demonstra loialitatea înainte de a i se încredința mandatul. Eu nu spun că domnul Munteanu ar fi neapărat loial guvernării. Urmează să vedem ce se va întâmpla în viitor. Dar e o întrebare valabilă în raport cu toate perioadele interimatelor din trecut ale în care s-au aflat șefii diferitor procuraturi perioade îndelungate.

Concursul pentru funcția de Procuror General s-a desfășurat spectaculos. Mai întâi, concursul ar fi fost trucat de un membru al Consiliului Superior al Procurorilor (CSP), integritatea căruia n-a dat de bănuț în procesul de pre-*vetting*. Apoi, concursul a fost anulat și s-a pornit chiar și un proces penal, iar membrul CSP a demisionat la doar 2 luni de mandat. Apoi, a eșuat și procesul penal intentat, atunci când, la repetarea concursului a învins cel despre care acum se speculează că ar fi trebuit să iasă învingător din start – actualul procuror general.

Eu nu cunosc care este adevărul și nu exclud că toți cei implicați în organizarea și eșuarea concursului și a procedurilor penale, au fost sinceri. Doar că deocamdată Procurorul General Ion Munteanu nu își asumă prea multe lucruri. Este împiedicat să o facă sau trebuie să mai așteptăm? Mă întreb dacă a fost numit așa cum a fost numit, cu sacrificii, cu anularea unui concurs și cu un proces penal pentru ca să ajungă în funcție ca să ce..? Ca să facă lucrurile altfel? Sau ca să rămână exact cum a fost în perioada în care era interimar?

Lupte intestinale între instituțiile anti-corupție

■ **Cum evaluați activitatea Procuraturii Anticorupție și Centrului Național Anticorupție, și care sunt cauzele fricțiunilor care apar între cele două instituții?**

■ Dacă sincer, fricțiunile dintre aceste două instituții la fel nu este o noutate. Problema doar a devenit mai vizibilă în ultima perioadă, deși rivalitățile durează de mai mulți ani. Organele de forță întotdeauna au fost oarecum mai arogante.

E normal ca procurorii și ofițerii anticorupție să aibă un discurs mai asertiv, să fie curajoși, siguri de acțiunile lor, îndrăzneți, provocatori. Până la un anumit punct, existența unei concurențe între organele de forță este o chestiune ce ține de caracterul și natura lor intrinsecă. Deci, nu este vorba neapărat de ostilitate, mai degrabă este vorba despre o concurență, care dintotdeauna a existat între CNA și Procuratura Anticorupție (PA). Conducătorii inteligenți ai CNA și PA întotdeauna au înțeles că eficiența lor depinde de lucrul în tandem al acestor instituții.

Ceea ce se întâmplă în ultima perioadă, este totuși altceva. Frații de arme în lupta anticorupție, CNA și PA, au fost despărțiți cu forța.

După reformarea din anul 2012, CNA sub conducerea PA, s-a concentrat exclusiv asupra luptei împotriva corupției, în special a corupției mari. În 2016, acest lucru s-a schimbat, când a fost reformată Procuratura, iar efectul reformei CNA a fost compromis. Procuraturii Anticorupție i s-au atribuit competențe proprii de luptă cu corupția la nivel înalt. Procurorii însă nu au propriile resurse operative, tehnice, etc. Oricum trebuiau să

mizeze pe CNA. Iar rivalitatea dintre instituții s-a aprofundat; „cine-i șeful?”, CNA care are toate aceste resurse, ori procurorii care derulează urmărirea penală în cazuri deosebit de importante?

Și astăzi există aceeași concurență, considerată normală. Deja de mai mulți ani, de fiecare dată când în Republica Moldova se fac schimbări în Procuratură, ni se tot spune că se creează un DNA [Direcția Națională Anticorupție] la fel ca în România. Eu am auzit asta și în 2012, și în 2016, și în 2019, și acum când PA a fost separată de CNA.

Problema mare este că în Republica Moldova instituțiile sunt configurate altfel decât în România. Nu putem trage la indigo un DNA ca în România. Noi trebuie să înțelegem care sunt avantajele și dezavantajele noastre și să creăm o instituție care ar funcționa. E suficient să înțelegem ce potențează eficiența DNA-ului în România ca să creăm mecanisme proprii care ar potența în mod similar Procuratura Anticorupție (PA) la noi.

Dar nu distrugând CNA, și nici comasând cele două instituții. Veronica Drăgălin, la un moment dat, a zis că Procuraturii Anticorupție pe care o conduce nu-i ajuns resursele existente în CNA și prin urmare a opinat ca PA să ”înghită” CNA-ul. Atunci acest conflict între Procuratură și CNA a fost rezolvat politic, astfel încât dosarele CNA să nu mai fi duse de procurorii anticorupție, iar procurorii anticorupție să nu mai lucreze cu CNA.

■ **Cum vedeți ideea unui Tribunal Anticorupție care să miște cu celeritate cazurile mari de corupție. Este viabilă sau nu această idee și de ce?**

■ Eu sunt o mare susținătoare a ideii creării unui instanțe de judecată

anticorupție în Republica Moldova. O să vă explic de ce.

Există state în care lupta împotriva corupției are parte de o abordare specializată. Adică, se creează instituții speciale anticorupție. Și există țări care nu specializează pe nimeni în acest sens, considerând corupția o infracțiune ca oricare alta, cu care trebuie să lupte organele de poliție, procurorii și instanțele care examinează toate tipurile de infracțiuni.

În Republica Moldova, la fel ca în România, s-au creat specializări anticorupție. S-a considerat că e multă corupție, că aceasta este o problemă serioasă, iar din acest motiv trebuie să antrenăm profesioniști special pregătiți, cărora să le dăm resursele necesare ca să se poată concentra doar asupra acestui fenomen infracțional, grav de tot pentru noi.

În România au fost specializate Direcția Națională Anticorupție (DNA), Direcția Generală Anticorupție (DGA), Agenția Națională de Integritate (ANI).

În Republica Moldova există CNA, responsabilă de prevenție, educație și combaterea corupției în toate sectoarele, pe întreg teritoriul țării. CNA nu are un omolog exact în România, deși are multe instituții omoloage în lume. Spre exemplu, în țările baltice. În lume acest model instituțional este supranumit universal, adică cel care combină funcțiile de prevenție, educație și combatere a corupției. Modelul universal vine de la legendarele modele asiatice din Singapore și Hong-Kong.

În Republica Moldova mai există Procuratura Anticorupție (PA) și Agenția Națională de Integritate (ANI), la fel ca în România. Există și SPIA, un serviciu de protecție internă și anticorupție a Ministerului de

Interne, mai curând echivalentul DGA-ului românesc.

Așadar, și în Republica Moldova, și în România avem anumite organe specializate de prevenire și combatere a corupției. Însă rezultatele și eficiența tuturor acestor organe speciale depind într-un final de soluția instanței de judecată.

Chiar dacă se vorbește foarte mult în societate despre corupție, judecătorii, nefiind specializați, nu pot da prioritate dosarelor de corupție, căci pe masa judecătorilor ajung tot felul de dosare, iar volumul lor de lucru este în constantă creștere, mai ales din cauza proceselor de vetting și pre-vetting din justiție. Așadar, în măsura în care au timp – judecătorii examinează dosarele de corupție, de rând cu multe alte tipuri de dosare.

Eu, personal, cred că instanța anticorupție ar fi fost o alternativă excelentă la toate vetting-urile care se fac în acest moment. Nemulțumirea oamenilor legată de justiția din Republica Moldova sunt legate de examinarea dosarelor de rezonanță, majoritatea absolută a cărora sunt dosare de corupție. Dar ele reprezintă un procent mic din volumul total de dosare. Numărul cauzelor de corupție este sub 1% din toate categoriile de cauze din care se constituie volumul de lucru al instanțelor de judecată.

În general, oamenii de rând ajung foarte rar să meargă în instanța de judecată. Ei nu au cum să-și formeze o opinie proprie despre ce este și cum se face justiția. Cetățenii percep justiția doar din ce văd la televizor. Iar la televizor ei văd doar ceea ce le spun politicienii sau jurnaliștii. Dacă esența reformei justiției este „hoții, la pușcărie!”, atunci trebuie să înțelegem foarte clar că este vorba despre o categorie foarte îngustă de cauze.

Numărul anual de dosare de corupție transmise în instanța de judecată de către procurori este de până la 200, maxim 300. Or, acesta nu este nici măcar jumătate din volumul anual de lucru al unui singur judecător, care astăzi este între 500-1.000 de dosare anual.

Prin reformele din justiție noi astăzi „terorizăm” într-un fel întregul sistem judiciar, afectăm grav funcționarea sistemului din toată țara, pe toate categoriile de cauze: divorțuri, datorii, furturi, moșteniri – toate și orice. Cauzele de corupție nu sunt o excepție. Noi am pus sistemul judecătoresc cu susul în jos și aproape că l-am blocat. Iată aceste evaluări extraordinare numite vetting continuă să-l paralizeze din ce în ce mai mult.

De ce ne-a trebuit o asemenea reformă? Pentru că am vrut să vedem o altfel de dinamică pe anumite dosare de „hoții, la pușcărie!”, numărul cărora este mai mic decât volumul de lucru anual al unui singur judecător. Iar în final nimeni din hoții pe care-i așteptam să ajungă la pușcărie, așa și nu a mai ajuns acolo. Ba chiar din contra, sistemul judiciar și procuraturile disfuncționale de la reformă doar sporește confortul psihologic al hoților.

În Republica Moldova sunt în jur de 400-450 de judecători și 600-650 de procurori. Unii din ei sunt corupți și ne dau mari dureri de cap. Dar oricât de tare ne-ar durea capul de la ei, pastilele cu acțiune focalizată asupra durerilor de cap sunt preferabile ghillotinei. Or, dacă există corupție în toate structurile de stat, pentru consecvență, guvernarea ar trebui să aplice aceeași abordare cu vetting-ul peste tot. Și atunci nu ar mai funcționa mai nimic, de la grădinițe până la Parlament.

Chiar dacă dosarele de corupție nu sunt multe, totuși, având în vedere

importanța lor pentru societate, ar putea fi specializați cel mult cinci judecători. Așa am putea să asigurăm ceea ce oamenii așteaptă de mult timp – celeritate și eficiență. Asta nu înseamnă exclusiv soluții de condamnare. Pușcărie doar dacă se va demonstra că sunt hoți și corupți. În caz contrar, nevinovății să fie la libertate.

Nu cred că sunt complementare cele două abordări de reformare a justiției: 1) a "ghilotinei" prin vetting și 2) a "tratamentului pentru dureri de cap" prin crearea instanței anticorupție. Era mai logic să se încerce pastilele pentru dureri de cap înainte de tăierea capului și nu după. De asta mi se pare cam lipsit de sens să se discute astăzi despre crearea instanței specializate anticorupție. Ce-ar putea face aceasta în condițiile de azi decât să se plictisească?

Procuratura Anticorupție "sângerează" încă de dinainte de a se începe vetting-ul. Deși Parlamentul le-a dublat pe hârtie numărul de angajați, în realitate, numărul de procurori existent deja s-a înjumătățit, iar vetting-ul integrității lor nici nu a început. Pe lângă integritate, un procuror anticorupție mai are nevoie de curaj. Procurorul care este doar integru, dar îi lipsește curajul nu este eficient să lupte cu corupția. Cu procurori care sunt doar cuminți sau cu cei care stau cu grija vetting-ului în cap, crearea unei instanțe specializate anticorupție este complet inutilă.

Dacă sistemul judiciar și al procuraturii își vor reveni cândva, iar nemulțumirile față de munca lor vor continua, ideea creării unui Tribunal Anticorupție ar putea redeveni actuală.

Justiție selectivă

■ **Ce ne puteți spune despre selectivitatea justiției și care sunt observațiile Dvs privind acest fenomen în timpul actualei guvernări**

comparativ cu guvernele anterioare de dinainte de iulie 2021? Știu că monitorizați acest fenomen în cadrul unui raport al Freedom House?

■ Da, fac acest lucru împreună cu jurnalista Mariana Rață, în cadrul unui studiu pentru Freedom House. În baza criteriilor elaborate de noi, monitorizăm deja de mai mulți ani selectivitatea justiției penale în cauzele de rezonanță. De asta vă spuneam anterior că majoritatea dosarelor de rezonanță sunt dosare de corupție. Nemulțumirile care există în societate și la politicienii de la guvernare despre justiție țin în mare parte de ceea ce se știe despre dosarele de rezonanță.

De aici vin și toate concluziile pe care le-am enunțat mai sus în acest interviu despre judecătorii, procurorii specializați anticorupție etc.

Know-how-ul acestei guvernări este că cei care au fost implicați în reforma justiției, fac parte dintr-un grup de interese special care are pârghii de a influența justiția. Sunt aceleași persoane care au fost, de asemenea, în diferite structuri de forță, ministere, Parlament, CSM. Anumite dosare penale erau de interes pentru membrii acestui grup, fie că era vorba despre dosarele în privința membrilor acestui grup, fie că era vorba despre dosarele oponentilor lor.

În cazul oponentilor acestui grup, procesele în justiție s-au desfășurat de o manieră nefericită pentru ei, iar pentru afiliații grupului – de o manieră foarte blândă. Totodată, acest grup livra parcursul necesar al unor dosare de rezonanță, atunci când apărea un interes politic potrivit.

Spre exemplu, în aceeași perioadă în care a apărut suspiciunea că guvernarea și oponentii ei politici, Igor Dodon și Partidul Socialiștilor au bătut palma și au ajuns la unele înțelegeri electorale pentru alegerile

prezidențiale și cele parlamentare, imediat s-a schimbat și viteza examinării dosarelor penale în care era vizat Igor Dodon și Partidul Socialiștilor la Curtea Supremă de Justiție, acestea fiind trecute, practic, pe linie moartă.

Parlamentul a votat mai multe legi ca să înlăture un anume procuror din dosarul lui Igor Dodon. A schimbat condițiile pentru ca acest procuror să nu poată activa în cadrul procuraturii specializate, iar prin urmare să nu mai poată susține acuzarea de stat în dosarele respective.

Parlamentul a votat și alte legi care ar putea schimba soarta examinării cauzelor de rezonanță. S-a propus să fie abrogat alineatul unui articol din Codul Penal în baza căruia i-a fost înaintată învinuirea lui Igor Dodon în cadrul unui alt dosar penal. Propunerea a fost votată în prima lectură în Parlament, apoi presa a observat și procedura legislativă s-a oprit. Dar proiectul nu a fost nici retras, nici nu a fost votat încă în a doua lectură.

Prin aceste intervenții, Parlamentul a favorizat un inculpat într-un dosar de rezonanță pentru ca justiția să nu mai aibă ce face decât să-l disculpe. Este cea mai directă influență a politicului asupra justiției: schimbă legea, iar justiția să o aplice după cum ai schimbat-o. Schimbarea regulilor de joc de o manieră atât de vizibilă prin modificarea legilor prin Parlament este o metodă inedită de intervenție a politicului în actul de justiție.

Reformele curente din justiție nu au redus corupția din justiție, mai degrabă au perpetuat selectivitatea ei. Justiția devine selectivă, în primul sub influența politicului. Actualul politic, pe lângă metodele tradiționale de influențare a justiției, a descoperit forme noi de determinare a justiției să fie selectivă.

■ **Vă mulțumim!**

Editorial

De ce este necesară schimbarea paradigmei: de la clemență politică, la efort real de integrare în UE?

*Editorial de Mădălin Necșuțu,
jurnalist Balkan Insight și TVR Moldova*

Există două premise de la care poată fi pornită o analiză comprehensivă a relației actuale dintre Republica Moldova și NATO. Niciodată în istoria sa de 33 de ani, Republica Moldova nu a mai fost într-o relație atât de apropiată cu Uniunea Europeană și este primul moment de după aderarea la UE a Croației din 2013, când Uniunea Europeană își dorește lărgirea blocului comunitar în ultima decadă.

Contextul este la fel de important pentru această fereastră de oportunitate și anume invazia militară rusă din Ucraina. Este de asemenea în interesul UE ca Ucraina și Moldova, la fel ca și câteva țări din Balcanii de Vest, să fie incluse în următorul val de lărgire a UE ce sperăm că se materializa în acest orizont al 2030, sau chiar mai devreme.

Însă pentru ca acest deziderat să fie atins, cum spune un aforism american, „it takes two to tango” [este nevoie de doi pentru a dansa tango - n.a.]. Aici trebuie să intervină nu doar dorința politică a Chișinăului, ci și capacitatea administrativă și managerială de a gestiona un amplu, stufos și foarte birocratic proces de aderare. Toate rotițele și mecanismele interne ale Republicii Moldova trebuie fixate după ora Bruxelles-ului și acest lucru trebuie bine înțeles la Chișinău.

Dacă până acum s-au luat decizii eminamente politice în cazul Republicii Moldova, este momentul ca și autoritățile de la Chișinău să demonstreze că pot răspunde pe măsura bunăvoinței Bruxelles-ului.

[Raportul de monitorizare independentă nr. 1](#) denumit „Evaluarea progresului Republicii Moldova privind implementarea recomandărilor Comisiei Europene în contextul procesului de aderare la Uniunea Europeană”, realizat de 10 experți ai societății civile, la finalul lunii iulie, arată mai degrabă deficiențe sau rezultate modeste pe implementarea recomandărilor UE în mai multe domenii-cheie, mai precis, pe capitolele care fac parte din clusterul numit „Fundamentals” sau „Valori Fundamentale”. Cele 35 de capitole de negociere pe care Republica Moldova le va negocia cu UE sunt împărțite în șase clusteruri [grupuri -n.r.].

Nevoie de întărire a capacităților instituționale

Astfel, domeniile democrația, reforma administrației publice, reforma justiției, lupta cu corupția, drepturile fundamentale, libertatea de exprimare,

securitatea, existența economiei de piață funcționale, achiziții publice, statistica, control financiar, politici sociale și ocuparea forței de muncă, au primit scoruri relativ modeste în ceea ce privește implementarea recomandărilor UE de către Chișinău.

Ceea ce este important este că Republica Moldova are nevoie urgentă de capacitatea unor specialiști care să lucreze pe salarii motivante pentru acest lucru. Chișinăul nu are timp de pierdut și trebuie să bată fierul cât e cald în relația cu UE. Așadar, trebuie luat foarte în serios atât angajarea pe intern a specialiștilor, cât și atragerea lor cu salarii motivante, indiferent de neajunsurile sistemului așa cum le cunoaștem cu toții.

Este nevoie, de asemenea, de convingerea partenerilor de dezvoltare pentru investiții în zona societății civile, care să vină să dea o mână de ajutor, și de discuții bilaterale cu statele membre

UE cu care Republica Moldova întreține o relație bună, pentru a trimite la Chișinău cât mai mulți experți care să studieze specificul Republicii Moldova și apoi să armonizeze legislația internă cu cea a Uniunii Europene.

Reformarea economiei – „prioritatea zero”

Este nevoie ca Republica Moldova să devină atractivă pentru investitorii străini și asta nu se poate face decât printr-un dublu efort, conform concluziilor raportului citat. Este nevoie ca Republica Moldova să ofere condiții cât mai facile investitorilor străini care să aibă curajul să vină aici.

Cum occidentalii sunt încă reticenți, Republica Moldova ar putea avea o politică mult mai prietenoasă primordial față de investitorii din România care par, conform statisticilor, cei mai doritori să vină în Republica Moldova. Este nevoie ca Republica Moldova să iasă pe cât poate de mult din paradigma asistențială și să funcționeze pe picioarele ei.

Unul dintre capitele la care Republica Moldova este deficitară este forța de muncă care într-un procent considerabil este plecată să muncească în Occident.

Tocmai de aceea, Moldova trebuie să analizeze posibilitatea liberalizării importului de forță de muncă. De asemenea, Ministerul Economiei și Ministerul Muncii trebuie să se țină de cuvânt și să înlănească birocrația privind actele de angajare ale cetățenilor UE care doresc să vină să se angajeze în Republica Moldova. Asta ar însemna un aflus de forță de muncă calificată care este oprită în prezent de proceduri birocratice care nu-și au justificare.

Reformarea justiției, o încercare foarte grea

La capitolul justiției, este nevoie și de un proces mai rapid de vetting, astfel ca evaluarea extraordinară să nu se

întindă pe ani de zile. La fel, celeritatea pe cazurile de rezonanță este absolut necesară. Guvernul se află deja în al patrulea an de mandat, dar majoritatea dosarelor de corupție de rezonanță nu sunt soluționate. Cu excepția condamnării oligarhului fugar, Ilan Șor, în aprilie 2023, nu au existat alte condamnări răsunătoare.

Experții constată în raportul citat că analiza situației privind reforma justiției „se concentrează mai mult pe constatări în domeniul corupției, decât pe cauzele care generează aceste fenomene, ceea ce creează dificultăți în stabilirea intervențiilor corecte.”

Dificultatea cu care sunt pedepsite corupția politică și vicierea proceselor democratice de votare arată o capacitate extrem de redusă a aparatului de stat - ordine public, securitate și justiție - de a face față acestui element de război hibrid venit dintre Rusia prin proxy-urile sale, oligarhii fugari moldoveni, care și-au creat în ultima vreme rețele întregi și mecanisme testate și verificate de fraudare a proceselor democratice de votare.

Procesul de vetting nu numai că se mișcă greoi, dar riscă să lase sistemul și fără magistrați. Plecărilor masive din sistem nu pot fi înlocuite foarte ușor cu magistrați tineri și fără experiență. Nici ținerea în sistem a celor corupți nu reprezintă o soluție.

Astfel că intră în sarcina guvernului să existe atât un proces echitabil de evaluare extraordinară, cât și infuzia de „sânge proaspăt” în sistemul judiciar din Republica Moldova. Raportul constată că „o constrângere suplimentară este riscul plecării din funcție a unui număr mare de procurori, ca urmare a începerii exercițiului de evaluare a acestora”.

Reglementarea spațiului online, necesitate urgentă

Nu în ultimul rând, este nevoie ca autoritățile să reglementeze cât se

poate de urgent și zona de online. După închiderea și desființarea concentrărilor media de pe TV și radio, acestea s-au mutat în ultimii ani în zona online. Proprietarii rămân aceeași, iar scopurile sunt similare: lupta pentru inimile și mințile cetățenilor.

Problema cea mai mare este că această luptă se duce cu aceleași mijloace de falsuri și manipulări pentru a crea o masă amorfă, ușor controlabilă și care să răspundă la anumiți stimuli. Scopurile au rămas aceleași, aliniate Moscovei și intereselor oligarhilor fugari, un tandem care funcționează în prezent mână în mână pentru răsturnarea puterii pro-europene de la Chișinău.

De altfel, și la nivelul UE din martie 2023 s-a introdus o lege privind piețele digitale. *Digital Markets Act (DMA)* face parte dintr-un pachet care include și *Digital Services Act (DSA)*. Pe scurt, acestea reglementează funcționarea platformelor sociale într-un mod mai controlat și responsabil.

Cum propaganda și manipularea intră în Republica Moldova în marea majoritate prin intermediul acestora, este imperios necesară implementarea acestor directive europene cât mai curând posibil și în spațiul informațional al Republicii Moldova. Acest lucru ar trebui să fie o prioritate, mai ales că avem în față trei momente importante într-un interval de circa opt luni de zile: alegeri prezidențiale, referendum pentru integrarea europeană și alegeri parlamentare.

În concluzie, Republica Moldova trebuie să înțeleagă și să își asume trecerea de la clemența politică arătată până în prezent de UE, la a lua taurul de coarne și de a face reforme, pe alocuri draconice, care să alinieze acest stat la normele Uniunii Europene.

Oligarhii încă mai sunt prezenți pe online, dar nu sunt atât de vizibili pe televiziunile clasice

Directoare executivă a Centrului pentru Journalism Independent, Nadine Gogu, ne-a vorbit în cadrul unui interviu pentru buletinul de politică externă al FES/APE despre cum Moldova a aplicat recomandările Comisiei Europene (CE) pentru o mai bună reglementare a media și funcționarea ei. Dânsa ne-a declarat că, în general, Moldova nu stă rău la acest capitol, dar că există și unele lacune care trebuie remediate. Vă invităm să citiți interviul integral:

■ Cum stăm astăzi la capitolul libertate de exprimare în Republica Moldova pentru jurnaliști? Cât de mult a transpus Republica Moldova recomandările CE în materie de media?

■ Prima recomandare a Comisiei Europene pentru Moldova este protejarea mai eficientă a jurnaliștilor împotriva intimidărilor și atacurilor, și pentru investigații de calitate ale organelor de drept. Aici nu am avut atât de multe cazuri în care jurnaliștii ar fi fost atacați fizic, verbal sau intimidați. Nu au fost atât de multe și, respectiv, nici cazuri în care autoritățile i-ar fi investigat și ar fi început niște proceduri. Aici noi am menționat că s-a intervenit atunci când jurnaliștii de la TV8, Viorica Tătaru și Andrei Captarenco, au fost reținuți la Tiraspol și au fost eliberați.

În rest, am punctat aceleași constrângeri și am susținut că, în continuare, instituțiile trebuie să investigheze cazurile de hărțuire, de abuzuri și cazurile de cenzură la radio. A fost un astfel de caz anul trecut la Teleradio Găgăuzia.

Dar cam atât și nu prea ai unde să intervii în condițiile în care, să zicem, o jurnalistă este intimidată în mediul online prin bullying sau alte metode. Și cunoaștem cine face aceste acțiuni de intimidare, dar nu se depun plângeri la poliție.

Noi nu putem aștepta ca poliția să înceapă să monitorizeze tot și să intervină. Trebuie să fie depuse plângeri și, ulterior, putem urmări dacă au întreprins sau nu careva acțiuni după ce s-au depus plângeri la poliție din partea jurnaliștilor.

Transparența proprietății media

■ Cum vedeți transparența proprietății asupra presei scrise și online, care nu există spre deosebire de media TV-radio? Cum vedeți că ar putea fi asigurat acest lucru și pentru presa scrisă și online?

■ A doua recomandare din raportul CE s-a referit la transparența proprietății media. Până acum s-au făcut anumite lucruri pe segmentul audiovizual, dar recomandarea era ca să fie extinse cerințele de asigurare a acestei transparențe asupra presei scrise și online.

În perioada raportării, care s-a desfășurat pe un an de zile, nu s-a făcut nimic, doar s-a discutat la acest subiect. Recent însă a fost demarată o inițiativă în acest sens, dar nu s-a realizat încă nimic, astfel s-a aplicat un scor de 1 pe o scară de 5 în ceea ce privește implementarea recomandărilor CE în acest sens.

Nu puteam veni cu alte note, în condițiile în care nu există niciun document și nu s-a avansat decât foarte puțin. Conform metodologiei de monitorizare, puteam să atribuim punctajul de la 1 la 5, în funcție de unde a ajuns Moldova pe acest drum.

■ În viziunea Dvs, ce trebuie făcut pentru îmbunătățirea organelor de autoreglementare în media, cu referință evidentă la Consiliul de Presă?

■ E subiectul pe care l-am monitorizat în raportul societății civile privind implementarea de către Moldova a recomandărilor CE, care nu ține de autorități, dar a fost incluse în

raport ca o recomandare. Este vorba de monitorizarea mecanismelor de autoreglementare. Aici am avut cel mai mare scor. Vorbim aici de societatea civilă. În primul rând, de Consiliul de Presă, pentru că acest organ a fost înregistrat.

Anul trecut s-a reușit înregistrarea Asociației Obștești a Consiliului de Presă din Republica Moldova. Pe acest segment s-au întâmplat anumite lucruri și s-au luat anumite decizii, dar nu atât pe cât ne-am fi dorit. Probabil, pentru că, în continuare, sunt multe cazuri în care Consiliul de Presă a trebuit să se autosesizeze. Dar nu se face asta pentru că acest Consiliu de Presă nici nu este prea dezvoltat încă din punct de vedere instituțional, deoarece abia a fost înregistrat.

Cel mai probabil urmează să fie angajați mai mulți oameni în cadrul Consiliului de Presă, ca acest organ de autoreglementare să-și facă un plan strategic, un plan de acțiuni de care să se conducă pe viitor.

Aici trebuie să recunoaștem că breasla jurnalistică în Republica Moldova nu este solidarizată. Nu toate instituțiile media recunosc autoritatea Consiliului de Presă. Ar fi ideal ca, după ce a fost înregistrat Consiliul de Presă și după ce se fortifică această instituție, să fie realizate diferite proiecte, să se încerce aducerea în Consiliu a mai multor jurnaliști de la diverse media, pentru a se înțelege că acesta instituție, care reprezintă presa, este foarte importantă în Republica Moldova. Consiliul de presă trebuie să reacționeze atunci când sunt anumite decizii ce țin de mass-media.

Încercăm să ne auto-reglementăm și în cadrul redacțiilor, iar Codul deontologic care mai are anumite carențe, va fi revizuit cel mai probabil anul acesta. Probabil că se vor face anumite modificări. Ar putea însă fi făcute mult mai multe activități pentru redacții, inclusiv să fie ajutate să-și elaboreze Coduri deontologice interne, să fie organizate anumite instruirii pentru ele, precum și acțiuni de solidarizare.

Reducerea concentrării media pe TV, dar nu și în online

■ **Mai observați astăzi o concentrare media în Republica Moldova? Mai există anumite posturi care de facto sunt conduse prin interpuși de oligarhii fugari?**

■ Din câte am observat, foarte multe posturi nu vor reflecta campania electorală, de exemplu, fapt ce a isterizat o parte a societății. A fost publicată lista posturilor care vor reflecta campania electorală pentru prezidențiale și referendum de către Consiliul Audiovizual și cumva hilar, acolo se regăsesc foarte multe posturi care nu mai au dreptul să o facă.

Ei sunt în listă, dar nu au dreptul să difuzeze conținut și astfel au rămas mult mai puține posturi care o să reflecte campania, de exemplu. Oligarhii pot să mai fie în umbră sau nu.

Pe online, da, posturile se extind și vedem această tendință. În special, în campaniile electorale, se va atesta probabil o expansiune a lor, deoarece mediul online nu este reglementat. Oligarhii investesc în segmentul acesta ca să poată să ajungă la mai mulți oameni. Oricum mediul online din care lumea se informează a ajuns să fie peste cel al televiziunilor clasice.

Internetul a devenit sursa cea mai importantă de informare. Așa că, da, oligarhii încă mai sunt pe online, dar nu sunt atât de vizibili pe televiziunile clasice pentru că posturile respective nu mai există. Au rămas puține posturi care au buletine informative, care fac emisiuni de dezbateri. Per general, sunt multe posturi TV, dar sunt de nișă.

Probleme pentru media în UTA Găgăuzia

■ **Cum vedeți situația presei în UTA Găgăuzia, acolo unde funcționarea**

media se face după alte principii comparativ cu Chișinău?

■ Da, acolo e mult mai problematic decât la Chișinău. Am observat asta în ultimul an. Noi am avut mai multe declarații pe care le facem periodic. Au fost mai multe probleme reclamate din UTA Găgăuzia.

Jurnaliștii sunt fie dați afară de la ședințe publice, fie nu le este permis accesul. Ei sunt victime ale abuzurilor și intimidărilor online din partea unor politicieni, consilieri ai politicienilor sau susținătorii acestora.

Au fost diferite situații în acest sens, dar și diferite inițiative ciudate locale în Găgăuzia de a mai introduce anumite bariere pentru jurnaliști, și anume pentru cei care vor să activeze în mediul online, să fie înregistrați. Se încearcă un control asupra presei. Vorbeam și mai sus că a fost denunțat un caz de cenzură la Teleradio Găgăuzia, radiodifuzorul public din regiune. O jurnalistă a depus chiar o plângere, dar sigur că politicul influențează și deține controlul în Găgăuzia pentru majoritatea media pe care le finanțează, inclusiv pe căi obscure. Dar din fericire, mai sunt și unele instituții media independente care țin piept situației și continuă să producă conținut independent.

■ **Există și fenomenul de auto-cenzură din partea unor jurnaliști, în special a celor de investigații, de a nu dori să pătrundă în esența unor suspiciuni de corupție chiar din rândul actualei guvernări pro-europene, tocmai din teama de a nu dăuna parcursului european în prag de alegeri prezidențiale, referendum și parlamentarele de la anul?**

■ Da, există. Am avut discuții pe acest subiect de mai multe ori cu mai mulți colegi din breaslă despre situații când trebuie să iei o decizie editorială, când alegi din două lucruri unul care e mai puțin rău decât celălalt. Există acest fenomen și există percepția că mulți colegi jurnaliști acum se autocenzurează anume ca să nu dăuneze parcursului european.

■ **Vă mulțumim!**

Noi reușim să elaborăm o viziune destul de bună, însă, din păcate, când ajungem la implementare, avem o capacitate administrativă limitată

Analistul economic al Expert-Grup, Stas Madan, ne-a vorbit într-un interviu pentru buletinul de politică externă al FES/APE despre cum a reușit Republica Moldova pe parcursul ultimului an să pună în aplicare recomandările Comisiei Europene în sectorul economic. Am discutat despre principalele concluzii pe zona economică din raportul denumit "Evaluarea progresului Republicii Moldova privind implementarea recomandărilor Comisiei Europene în contextul procesului de aderare la Uniunea Europeană" făcut public la finalul lunii iulie. Raportul a fost realizat de zece experți independenți, în cadrul proiectului „Societatea civilă pentru integrarea europeană”, care au analizat modul de implementare a recomandărilor UE pentru Moldova de la ultimul raport în acest sens emis de Comisia Europeană în toamna anului trecut. Am aflat de la expertul Stas Madan despre cum decurge procesul de aderare la UE al Chișinăului din perspectivă economică, ce trebuie de făcut pentru atragerea investitorilor străini, dar și cum pot fi rezolvate anume lacune ale pieței muncii. *Interviul integral poate fi citit în rândurile de mai jos:*

■ Toții experții implicații care au contribuit la acest raport au făcut o radiografie completă a mai multor sectoare cheie ce trebuie reformate în Republica Moldova. Cum caracterizați per ansamblu concluziile raportului care cuprinde o evaluare a progreselor pe cele mai importante capitole de

negociere - reforma justiției, lupta împotriva corupției, administrația publică locală, activitatea Parlamentului, securitate și libertatea de exprimare?

■ Punctajul raportului, sau mediana, deoarece noi am dat un scor de la 1 la 5 în funcție de progresele care au fost evaluate, este undeva pe la nota 3. Cele mai multe recomandări au fost evaluate cu acest punctaj. Evident, s-au realizat anumite lucruri, dar trebuie să spunem că și recomandările Comisiei Europene sunt destul de pestrițe, eterogene ca să le poți evalua omogen pe toate.

Anumite recomandări sunt foarte tehnice, de exemplu, aderarea la o anumită convenție. Sunt însă și recomandări destul de complexe, cum

ar fi atenuarea vulnerabilităților pe piața muncii care este un proces mult mai complex.

Raportul Comisiei Europene, lansat în noiembrie 2023, face o evaluare exhaustivă pe toate cele 35 capitole de negociere și conține recomandări pe toate aceste capitole. Noi am început monitorizarea cu capitolele care fac parte din clusterul numit „Fundamentals” sau „Valori Fundamentale”, întrucât cele 35 de capitole de negociere sunt împărțite în șase clusteruri [grupuri -n.r.]. Primele capitole pe care le-am analizat fac parte din clusterul numit „Valori Fundamentale”. Uniunea Europeană va începe negocierile tocmai pe aceste capitole din cele 35, care se referă la justiție, stat de drept, economie de piață funcțională.

Cu alte cuvinte, dacă suntem codași la aceste capitole, nu are rost să deschidem negocierile pe altele. Așadar, există o anumită consecutivitate în procesul de negociere cu Uniunea Europeană și, din aceasta cauză, aceste capitole din zona de "Valori Fundamentale" sunt cele mai importante sau cele prioritare.

Anume din aceste motiv, ne-am axat în cadrul monitorizării noastre pe aceste subiecte. A fost un efort susținut, deoarece am avut de analizat în total 43 de recomandări, un volum destul de impunător. Au lucrat 10 experți la acest raport, așadar nu am putea spune că i s-a imprimat o anumită ideologie. Experții au evaluat măsura în care recomandările comisiei europene au fost îndeplinite de către guvernul de la Chișinău.

Cel mai slab scor mediu îl avem în partea de libertate de exprimare, dar acele recomandări țin mai mult de transparența în presă, nu neapărat de faptul că nu ne putem exprima liber. Iar cel mai bine stăm la capitolul de securitate. Dar cumva este și logic că atunci când stăm bine la securitate, la libertatea de exprimare stăm un pic mai slab.

Scorul mediu pentru îndeplinirea celor 43 de recomandări ale Comisiei Europene pentru Republica Moldova este de aproximativ 3 din 5 puncte prevăzute de metodologia de evaluare.

Restructurarea și privatizarea proprietății de stat

■ **Cum poate fi îmbunătățit mediul de afaceri și reducerea interferenței statului în stabilirea prețurilor și menținerea unui ritm rapid de reforme pentru restructurarea și/sau privatizarea proprietății de stat?**

■ În primul rând, avem nevoie de o viziune foarte clară unde vrem să

ajungem și, la fel de important, să avem suficientă voință și capacitate de implementare. Pentru că, de foarte multe ori, noi reușim să elaborăm o viziune destul de bună, însă, din păcate, când ajungem la implementare, avem o capacitate administrativă limitată.

Dacă este să vorbim despre interferența statului sub aspectul prezenței întreprinderilor de stat, Republica Moldova are o strategie foarte bună, adoptată încă la sfârșitul anului 2022. Aceasta are ținte clare, inclusiv rigori de transparență și de integritate în ceea ce privește cum urmează să fie efectuate privatizările. La fel, foarte important, toate întreprinderile din portofoliul statului sunt clasificate în câteva categorii, ca parte a unui proces numit mecanism de triere, care de altfel a fost elaborat de Guvern. Aici însă, din păcate, avem o problemă de transparență, deoarece încă nu a fost făcută public această listă, ca să fie comunicată și explicată publicului - care întreprinderi rămân în portofoliul statului și care urmează a fi privatizate, care urmează a fi lichidate și sub ce formă? Este de menționat că întreprinderile se împartă în vreo cinci categorii.

Tot la acest capitol, avem o strategie, dar nu avem încă un program de implementare aprobat, care se lasă așteptat. Un astfel de program a fost elaborat și se află de câteva luni în proces de consultări publice, dar întârzie să fie implementat.

Despre interferența statului mai vorbim și când se influențează prețurile, acesta fiind în general un subiect destul de sensibil în societate. În Republica Moldova, de multe ori se creează impresii cumva false în privința interferenței statului în stabilirea prețului, care este una medie. Așadar, nu putem spune că

există o interferență foarte mare. A existat o astfel de situație în timpul stării de urgență, atunci când statul a intervenit. Acea intervenție însă a fost justificată. Când am avut acea inflație rampantă, unul din instrumentele statului pentru a limita creșterea prețurilor a fost să limiteze adaosul comercial la anumite produse.

Astfel, ele au fost introduse într-o listă a produselor de bază importante, iar odată cu revenirea inflației în parametri optimi, s-a revenit la lista inițială, acele produse fiind scoase.

Referitor la mediul de afaceri, în unele domenii vedem anumite progrese, în special în dereglementare și debirocratizare, acolo unde avem câteva pachete pe care Ministerul Economiei le-a elaborat, fiind aprobate de către Parlament.

Pe zona de digitalizare avem anumite progrese, mai exact, în digitalizarea serviciilor publice. Mai avem însă rezerve în domenii precum infrastructura calității, protecția consumatorului, protecția concurenței. Aici trebuie să se intervină pentru a avea un mediul de afaceri mai viabil și mai predictibil.

Îmbunătățiri pe piața muncii

■ **Cum stăm la capitolul piața muncii, acolo unde este nevoie, conform concluziilor raportului, de creșterea stimulentele pentru participarea populației pe piața muncii, și să ia măsuri pentru a combate ocuparea informală a forței de muncă?**

■ Într-adevăr, Republica Moldova are două mari constrângeri care au fost reliefate și de către Comisia Europeană. Pe de o parte, avem o rată de inactivitate foarte mare, cu

toate că rata șomajului în Republica Moldova este una destul de mică. Rata de inactivitate, adică populația în afara forței de muncă, este una din cele mai mari din Europa și asta este o mare problemă.

De asemenea, economia informală [munca la negru - n.r.] are o pondere destul de mare. Aproape fiecare a patra persoană din populația ocupată, care are un anumit venit, face parte din economia informală. Evident că, având asemenea constrângeri, ne confruntăm cu multe provocări.

Ceea ce a făcut în acest domeniu, în ultimii trei ani, Ministerul Muncii și Protecției Sociale este chiar lăudabil, cel puțin din perspectiva coerenței politicilor elaborate și implementate.

Există un program cadru - Programul Național de Ocupare a Forței de Muncă - unde sunt foarte bine setate aceste două probleme. Totuși, una este să elaborezi politici, iar alta este să ai instrumente cu care să le implementezi. În acest sens, instrumentele Ministerului Muncii sunt două instituții cheie. Pe de o parte, este Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM), care are drept misiune principală plasarea a cât mai multor persoane în câmpul muncii, adică de a fi un broker sau un intermediar pe piața muncii din partea statului. Pe de altă parte, avem Inspectoratul de Stat al Muncii (ISM), a cărui misiune de bază este de a combate munca nedeclarată și de a legaliza cât mai multe persoane.

Ministerul Muncii și Protecției Sociale, pe lângă acel document cadru - Programul Național de Ocupare a Forței de Muncă -, a elaborat și două documente de viziune specifice pentru fiecare instituție, cu planuri de acțiuni concrete care trebuie să fie întreprinse pentru a îmbunătăți lucrurile, atât pentru ANOFM, cât și pentru ISM.

Avem deja și anumite progrese palpabile, de aceea, în cadrul evaluării privind implementarea recomandărilor Comisiei Europene, recomandarea dată a fost notată cu 3,5 puncte din 5.

Spre exemplu, dacă este să ne referim la ANOFM, vedem în anul 2023 o creștere cu peste 14% a numărului de persoane plasate în câmpul muncii de către această instituție și o mult mai bună asimilare a bugetului pentru măsuri active de ocupare a forței de muncă. S-au realizat foarte multe și în privința design-ului acestor măsuri active de ocupare a forței de muncă. S-au creat, spre exemplu, echipe mobile ca să fie identificate mai ușor persoanele în căutarea unui loc de muncă. Mai pe scurt, s-au reușit progrese destul de bune în acest sens.

Dacă este să vorbim despre Inspectoratul de Stat al Muncii, această instituție a fost cumva amputată odată cu reforma din 2018-2019, atunci când i s-a interzis să facă controale inopinate. Căci cum poți să depistezi munca la negru în cazul unui control planificat? Este evident o disonanță cognitivă aici. Parlamentul a modificat legislația în vigoare, iar această instituție și-a recâștigat acest drept de a putea face controale inopinate. De asemenea, este foarte important de menționat că se implementează controale în baza unor criterii de risc, astfel încât agenții economici onești să nu fie inspecți, să nu aibă probleme. Doar cei care se află, după anumiți parametri, în zona de risc sunt inspecți.

În ceea ce privește Inspectoratul de Stat al Muncii, la fel de important este de menționat că a avut loc reorganizarea acestei instituții cu o guvernare mult mai bună, deoarece atunci când mergi la un agent economic cu scopul de depista munca nedeclarată este nevoie, cu siguranță, de multă integritate și diligență. Și aici putem deja vorbi despre rezultate

foarte bune, dar sigur că este încă mult de muncă.

Spre exemplu, în primele cinci luni ale anului, Inspectoratul de Stat al Muncii a reușit, datorită controalelor, să legalizeze persoanele care lucrau la negru, ca acestea să aibă contract de muncă oficial. Astfel, într-o perioadă destul de restrânsă s-a reușit legalizarea în câmpul muncii a mult mai multor persoane decât în tot intervalul 2017-2023. Înțelegem că lucrurile au prins viteză și asta este îmbucurător, dar este foarte important ca să continue implementarea acelor documente de viziune.

Pe lângă aceasta, mai este nevoie în mod sigur de eforturi și din partea altor ministere, în special a Ministerului Educației și Ministerului Dezvoltării Economice și Digitalizării. Dacă e să vorbim despre Ministerul Educației, există și o recomandare, apropo, a Comisiei Europene pe care am evaluat-o. Pe parcursul ultimului an de zile, Ministerul Educației a promovat mai multe reforme care să flexibilizeze piața muncii. Așadar, se acordă mult mai multă atenție educării și învățării pe tot parcursul vieții. Pentru că trăim într-o lume în care adaptabilitatea devine tot mai importantă. Este imperios necesar să se investească pentru ca oamenii să aibă această capacitate de adaptare. S-au schimbat anumite instrumente, inclusiv Codul educației, prin introducerea așa-numitor microcalificării.

Pe acest domeniu, per ansamblu, avem un progres destul de bun în ceea ce au făcut instituțiile statului, dar, bineînțeles, spațiu de creștere este foarte mult. Acest progres nu trebuie să se oprească aici, ci trebuie să existe continuitate în aceste reforme, pentru că avem deja în societate niște dileme destul de importante. Una este legată de importul forței de muncă. Există o presiune tot mai mare din partea unei părți din comunitatea de afaceri pentru

a importa și mai multă forță de muncă, pentru a face și mai liberal acest import. Pe de altă parte, avem o rată de inactivitate, în continuare, foarte mare, ceea ce sugerează că trebuie să muncim foarte mult ca, în primul rând, să reactivăm sau să aducem în cadrul forței de muncă persoane care sunt în Republica Moldova și nu muncesc în prezent din varii motive.

Betonarea securității energetice

■ **Una dintre recomandările raportului se referă la creșterea investițiilor în infrastructură, în special pentru a îmbunătăți securitatea energetică și pentru a facilita comerțul internațional, dar și digitalizarea. Putem spera în anii ce vor veni măcar la o autostradă care să fie construită din acele fonduri de pre-aderare?**

■ Dacă vom face acțiuni concrete în acest sens, visul poate deveni realitate. Într-adevăr, chestiunea de conectivitate este critică pentru Republica Moldova, sub toate aspectele. În ultimii ani, am reușit progrese substanțiale în ceea ce privește conectivitatea energetică. Eram până nu demult dependenți, practic 100%, de Federația Rusă și tremuram la orice șantaj al Moscovei. Acum, lucrurile s-au schimbat radical. Este în construcție linia electrică aeriană Vulcănești-Chișinău, există deja un plan concret și finanțare pentru linia de înaltă tensiune Bălți-Suceava. A fost o reușită a Ucrainei și Republica Moldova ca în 2022, în timp record, să se producă acea racordare sau sincronizare la sistemul energetic european ENTSO-E, care a însemnat foarte mult pentru noi, mai ales în toamna anului 2022, când am avut doar anumite perioade fără energie electrică. Am putut fi rămas, în general, fără energie, dacă nu ne-am fi racordat la sistemul european. Așadar, pe partea energetică s-au făcut progrese însemnate.

În ceea ce privește infrastructură rutieră și feroviară, există încă foarte multe rezerve de creștere pentru Republica Moldova. Pentru că dacă ne uităm, spre exemplu, la indicii de ușurință logistică pe care îl face Banca Mondială, avem un punctaj destul de modest, doar 2,5 din 5. Infrastructura este un catalizator foarte important de creștere economică, iar noi, după invazia rusă în Ucraina, atunci când s-a pus o presiune enormă pe infrastructura noastră, am văzut că avem încă destul de multe deficiențe.

Este foarte important că Moldova este în anumite planuri mai transnaționale în ceea ce privește conectivitatea. Spre exemplu, dacă vorbim de conectivitatea feroviară, există un proiect comun Polonia -Ucraina - România. Asta ar însemna inclusiv linii de ecartament european pe care să le avem și în Republica Moldova. La fel, Autostrada Unirii din România, care să treacă prin Republica Moldova și mai departe spre Odesa.

Există perspective, dar trebuie să rămânem ancorati în procesul de integrare europeană. Este foarte important să ne facem temele de acasă, deoarece, în ceea ce privește investițiile publice, avem o mare problemă. Pe de o parte, spunem că avem acest deficit acut de infrastructură, adică este nevoie de investiții în infrastructură, dar, dacă ne uităm la nivelul de executare a cheltuielilor publice în infrastructură, în fiecare an se execută doar 70-75% din buget. Deci, nu reușim să executăm nici ceea ce planificăm, nici ceea ce ne putem permite. Acest lucru este foarte trist și trebuie să îmbunătățim foarte mult procesele în acest sens. Trebuie să lucrăm mult mai mult la partea de pregătire a proiectelor, ca să avem mai puține impedimente în implementarea lor. Mai ales că proiectele de infrastructură sunt foarte complexe. Este bine să se lucreze mai

minuțios și să se aloce mai mult timp la studii de fezabilitate. Una din recomandările noastre era ca aceste studii de fezabilitate să fie publicate pe site-urile autorităților publice centrale, ca să existe și acest control public, ca să vedem în ce măsură și cât de bine se planifică aceste proiecte și de ce ajungem să avem blocaje în implementarea acestor proiecte.

Odată cu procesul de integrare europeană, eu cred că lucrurile se vor îmbunătăți. Important este să fim coerenti în politicile noastre, pentru că, din păcate, anumite reforme vin cumva pe contrasens cu cadrul național de planificare strategică. Spre exemplu, avem această reformă prin care administrația de stat a drumurilor absoarbe cele 10 SA Drumuri, adică societăți pe acțiuni, ceea ce nu se încadrează nici în politica de deetatizare, creând impedimente pe viitor. Există planuri transnaționale în care este încadrată și Republica Moldova și este foarte important să fim suficient de abili în argumentarea acestor investiții și să avem capacitate de absorbție.

Anul trecut, am făcut o dezbatere, spre exemplu, pentru ca Republica Moldova să emită un eurobond în perioada următoare. Anume pentru a face pregătirile în acest sens, deoarece noi suntem unica țară din Europa care nu are o referință economică pe piața externă de capital. Și acest aspect este unul negativ. Avem nevoie să emitem și noi eurobonduri, deoarece acest lucru inclusiv responsabilizează autoritățile, întrucât nimeni nu te evaluează mai bine decât investitorii privați care au investit banii lor. Piatră de moară de care ne-am poticnit în acele discuții însă este iarăși discuțiile despre ce proiecte să finanțăm ca să fie suficient de viabile economic și să poată fi implementate intern, deoarece avem această tergiversare, de obicei, a proiectelor de infrastructură.

Condiții pentru atragerea investitorilor străini

■ **Atragerea investițiilor străine nu se poate face decât într-un stat de drept funcțional și chiar unul apărut militar. Cum putem convinge investitorii să vină în Republica Moldova în contextul războiului din Ucraina?**

■ Da, asta, într-adevăr, este o constrângere, care a fost nuanțată, inclusiv și în acest raport de evaluare. Dacă este să ne uităm geografic, noi suntem unicul vecin al Ucrainei care nu este membru NATO. Evident că riscurile de securitate pentru Republica Moldova sunt mult mai mari atunci când suntem evaluați din punct de vedere investițional. Și acesta este un risc care nu prea poate fi combătut. Percepția investitorilor este influențată și de acest factor.

Dar, în același timp, iarăși, trebuie să ne facem bine tema noastră de acasă. Pentru că noi am avut o strategie națională de atragere a investitorilor și promovare a exporturilor care a expirat în 2020, iar până în iulie 2024 nu am avut un document de planificare strategică. Nu am avut o viziune clară, coerentă a ceea ce vrem să facem și ce vom face ca să atragem investiții străine directe. Acest document a fost aprobat abia la începutul lunii iulie anul curent, iar pe lângă strategie, trebuie să oferim stabilitate și predictibilitate. Or, noi, în raport, avem exemple concrete de legi care vizează direct investitorii străini. Spre exemplu, Legea cu privire la investiții străini, Legea cu privire la parteneriatul public-privat, Legea cu privire la concesiuni. Din perspectiva investițională, aceste legi sunt foarte importante. Anul trecut, aceste legi au fost într-un rând modificate, iar noi am

semnalat, spre exemplu, în cazul legii parteneriatul public-privat, că legea este proastă, așa cum a fost votată. Legea a fost votată de parlamentari, iar la câteva luni distanță, când nici nu apucase să se usuce bine cerneala, a fost modificată din nou.

Dacă ne uităm, spre exemplu, la Statele Unite, care este cea mai performantă economie a lumii, de multe ori, suntem, cumva, mirați: Oare cum se face ca au asemenea prevederi învechite? Sau de ce au asemenea sistem electoral? Îl au însă așa pentru că există stabilitate și predictibilitate în actul legislativ. În concluzie, este ceea ce trebuie să învățăm și noi, anume să oferim stabilitate și predictibilitate investitorilor străini.

■ **Vă mulțumim!**

Opiniile exprimate de experți în cadrul editorialelor nu reflectă în mod necesar punctul de vedere al Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) și al Asociației pentru Politică Externă (APE).